

cole conform cu timpul revărsărilor. De aci a rezultat că, în Egyptu s'a dezvoltat mai cu sémă astronomia, mecanica și geometria. Ast-feliu riul Nilu avu mare influință asupra întregii vieți a Egyptului și prin urmare cu dreptu cuvântu îl numiașu Grecii *darul Nilului*.

IV. ISTORIA IUDEEI

1. Descripțiunea Iudeei. Numele primitiv al acestei țeri eră *Canaan*. Sub nume de Palestina se înțelegea la începutu numai țera Philistenilor, dar mai în urmă totu pământul de la marea Mediterană pene la pustia Syrico-arabică. Iudea s'a numit după întorcerea Iudeilor din captivitatea babilonică, pentru că cei mai mulți cari s'așu întorsu erau din regatul lui Iuda.

Munții ce percurgă acéstă provinciă se divideză în două catene: Libanul ce o desparte de Syria, și Antilibanul. Piscurile Libanului, a căroru înălțime este mai multu de 3250 metri, sunt acoperite de neouă eternă; ceea ce făcu pe un poetu arabu să ȕică despre elu, că pörtă érna pe capu, tómna pe umeri, prima-véra pe genunche și véra la picióre. Din Liban, în drépta Iordanului, se întindú munții Carmel, Thabor, Garizim, &. Din Antiliban séu Marele-Hermon descindú, d'a stânga Iordanului, munții Galaad, Abarim, Nebo, &.

Palestina are numai unu fluviu—Iordanul ce isvoresce din Antiliban, curge prin lacurile Merom și Genisaret și se vérsă în marea Mórtă. Apa lui este tulbure și puçinú galbiă, cu tóte acestea este bună de béutú și conține în ea multu pesce. Marea Mórtă, numită și lacul Asfalicu, la sudul Palestinei, conține o mulțime de sáruri. Pe supra façia apei plutescú adese-orú buçăți mari de asfaltú, deslipite de pe fundul séu malurile ei.

Acestu lacu se numesce marea Murtă, după o credință vechiă că n'arū putē trăi în ea nici unū animalū.

Palestina se împărția în patru provinciī, din cari trei d'a drepta Iordanului : Galilea, Samaria și Iudea, ăra una d'a stānga—Perea.

Galilea, situată la nordū, cuprindea politiile : Dan, Capharnaum (Capernaum), Betsaida, Tiberiada, Rama, Nazaret, etc.

Samaria, la miđlocū, acărei politiī mai însemnate e-raū : Salem, Sichem, Bethel, etc.

Iudea, la sudū, cu politiile : Ierusalem, Ierikho, Dor Ioppe, Ascalon, Gaza, etc.

Sub nume de Perea se înțelegea tōtă laturea d'a stānga Iordanului, unde eraū politiile : Paneas, Betsaida, Gaddara, etc.

2. Privire istorică asupra Iudeei. Iudei sub patriarhi. După confusiunea întemplată la rădicarea turnului Babelū, ómenii, împreștiindu-se în diferite direcțiuni ale globului, începură a perde ărași idea despre adevăratulū D-đeu, și se dedarā la viții și idolatriā ca și mai nainte de diluviū. D-đeu voindū înse ca celū puçinū într'unū poporū să se conserve adevăratulū cultū, alese pe Abraham și-i ordonā ca părăsindū Chaldea, patria sa, să mērgā a se stabili în pāmēntulū Canaan, promițēndu-i a fi părintele unei seminții numerosă. De aci începe istoria Iudeilorū, pentru că de la Abraham se vedū formāndū o națiune a parte (2000?).

Abraham stabilindu-se în Canaan avū îndată doui fiī : pe Isacū din soția sa Sara și pe Ismael din serva Agar. Acesta persecutatū de Sara, părăsi casa părintescă și deveni părintele numeroselorū treburī arabe. Isacū fu părintele Iudeilorū. Celū mai mare din fiī acestuia, Esau, vëndū pentru unū blidū de linte dreptulū de primogenitură fratelui seū Iacob care, de și mai micū, luā rangulū între patriarhi.

Iacob, numit și Israel (de unde adese ori și-au dat Iudei nume de Israeliti), avu doi-spre-zece fi, cari devenira capii celor 12 semintii. Unul din acestia, Joseph, fiindu iubit mai multu de parintele seu, cei alti frați ilu vendura din invidia la niște neguitori ismaeliti, era acestia lui Putiphar, functionaru la curtea regelui din Egyptu. Joseph la inceputu era favoritu de Putiphar, dar in urma, calumiatu de sozia acestuia, fu aruncatu in temnita unde se facu renumitu prin esplicarea unor visari. In curand u insusi regele Amenophis ilu chema pentru a-i esplica unu visu ce-lu turmenta (7 vaci grase si 7 slabe); prin acesta esplicatiune isi atrase tota confianta regelui, care-lu facu primul ministru (1910). Dup a șapte ani fometea incepu a se simti; dar granarele Egyptului, implute prin ingrijirea lui Joseph puteau sa indestuleze nu numai pe Egypteni, ci chiar si pe straini. Frații sei venindu sa caute provisiuni, Joseph dupa ce-i cercu puçinu, se descoperi lor u si chemandu-i la sine, din preuna cu parintele lor u ii stabili in Egyptu (cam 70 familii). Aci Iudei furu bine tratați la inceputu; dar mai tarziu devenira uriti Egypteniloru ca straini de religiunea si natiunea lor u. Imultirea repede a Iudeiloru ingrijii mai pre susu de tote pe Egypteni (in 430 ani, numerau 600,000 barbați in stare de a purta arme); de aceea ei se decisera a-i apesa prin feliurite munci si recusera chiar la acea masura teribile de a arunca in Nilu pe toti prunci de sexulu barbatescu.

Moise aruncatu de aseninea pe apa Nilului, fu salvatu de fata lui Pharaonu (Tmout) si crescutu la curtea regelui, unde inveta tote sciintele egiptene; cu tote aceste Moise nu uit a confratii sei: vadend intr'o di pe unu egyptenu maltratandu pe unu iudeu, Moise indignatu ucise pe egyptenu, de aceea elu a trebuitu sa fuga in țera Madian. Aci supunendu-se ordinului lui Iehova, care i se

arătă pe muntele Horeb, în rugă, Moise în etate de 40 ani, se întorse cu fratele său Aron în Egyptu pentru a cere de la Pharaon să permită Iudeiloru a merge în pustie spre a sacrifica D-șeului lor, ăra în realitate spre a-i duce ărași în pământul Canaan.

Moise căpătândă această permisiune, după ce aduse asupra Egyptului cele 10 plage, plecâ cu Iudei (cam 3 milioane suflete) după ce mai întâi acestia împrumutară o mulțime de lucruri prețioase da la Egyptiani, și-i trecu prin marea Roșie în deșertul Arabiei. La pôlele muntelui Sinai, Iehova li dădă prin Moise cele 10 porunce, scrise pe doue table de pētră, cari serviră de basă religiunii lor. Iudei rētăciră 40 de ani prin pustie pēnē se între în pământul făgăduinței, când pedepsiți de D-șeu pentru revoltele lor, când protegați.¹ Agiungēndu la Palestina o cucerī pēnē la Iordan; înse acestu mare legislatoru nu putu se vadă pământul doritū de câtu din depărtare. Elū murī pe muntele Nebo (1605) ăra conducerea mai departe a poporului o încredință lui Iosua.

3. Iudei sub judecatori. Iosua devenindū capulū acesteī națiunii o conduse peste Iordan, cucerī Canaanulū și împărți acēstă țară între cele 12 seminții. Iudei, aședăși în pământulū promisū, formaū unū statū federativū fiindū uniți prin același cultū și aceleași legi,

¹ La Basra mi se spuse cu asigurare, dice Niebuhr că în Ispahan rodesce și se culege cu abundență mana, numită *tarand jabin*, pe niste copăcei spinoși pe care eū singurū amū veđut'o Ea constă din niște grăunte mici gălbie și avea forma ca și cea a Israeliților; ea este foarte bună la gustū, și mulți o întrebuințaze în locū de zaharū. În deșertulū Sinai se vedū o mulțime de astū-feliū de copăcei spinoși, mai de același înălțime ca la Ispahan. Pōte că aceea se fie mana cu care s'au nutritū Evrei în călătoria lorū.

NIEBUHR. *Description de l'Arabie*, p. 121.

(Nota editorului)

dar nu fură fericiți. După mórtea lui Iosua, atăcați a-
desa ori de vechii locuitori cari voiaü a-și recapata pă-
mântulü răpitu, se născură certe între deosebitele se-
minții și începură a se separa : unele întorcându-se la
vieța nomadă, érá altele unindu-se cu popórele vecine
cădura în idolatriă. Semințiile aet-felü separate, căutau
a se apăra singure contra inamicilorü din afară și de
multe-ori se băteau chiar între ele. Din acéstă causă fu-
rá luate în servitudine de cătră popórele vecine, când în
parte, când în totalü. Din timpü în timpü se redică din
sinulü poporului câte unü barbatü patrioticü și curagiosü
care-ı scotea din acéstă servitudine, și luändü numele de
judecătorü îi governa sub autoritatea preoțilorü. Iudei
numără patru-spre dece judecători pênă la Samuel, în-
tre care și o femeie, Deborah. Sub Eli, Iudei suferirá
cele mai mari perderi în resbele cu Philistenii, și chiar
esistența lorü ca națiune erá în pericolü dacă Samuel, ul-
timulü judecătorü, nu i-arü fi salvatü. Acéstü barbatü de-
numitü judecătorü după mórtea lui Eli, bätü pe Philis-
teni, reluă sicriulü legii răpitu într'o batae, și readuse
intre Iudei pacea și ordinea. Sub ast-feliü de circum-
stări desvoltându-se întru-câtva între Iudei simțulü na-
ționalü, și căpätändü unü caracterü mai resbelnicü, ei,
după esemplulü celorü alte popóre, cerură de la Samuel
să li dé unü rege. Samuel la începutü refusá, înse în
urmă cedă voinței mai unanime a națiunei și unse de
rege pe Saul din seminția lui Veniamin (1095).

4. Iudei sub regi. Saul erá unü simplu coman-
dantü în armată ; devinändü rege, elü eliberă pe Iudei
de sub domnia Philistenilorü și bätü pe Moabiți și E-
domiți, Mândru de victoriele sale, Saul voi a se subtra-
ge autorității marelui preotü și a usurpa în persóna sa
funcțiunile sacerdotale : elü îndräsni, în lipsa lui Samuel,
a aduce însuși sacrificiiü lui Iehova, și se arată indulgentü
cătră regele Amalecițilorü, contra insistenții marelui ar-

chiereu. Lupta începû îndată între pontificatû şi regalitate. Samuel îşi întorse privirea asupra unui june păstorû pe care curagiulû seû militarû îlû făcû cunoscutû prin uciderea lui Goliath. Acesta erá David, din seminţia lui Iuda.

Saul murindû într'unû resbelû contra Philistenilorû David, unsû mai dinainte în secretû de cătră Samuelû, se făcû rege (1048). David terminá cucerirea Canaanului învingendû şi supunendû pe Philistenî. Moabiţi şi Amoniţi, şi întinse domnia Iudeilorû de la Egyptû pêne la Euphratû, şi de la golfulû Arabicû pêne la munţii Armeniei. Sub acestû rege Iudei agiunserá la culmea puterii lorû. David învingendû ast-feliû pe inimiciî din afará, formá din cele 12 seminţii, desbinate mai înainte, unû poporû compactû şi puternicû, şi se puse a organiza imperiulû seû în interiorû. Desemnâ Ierusalimulû de reşedinţă, după ce mai ântéiu l'a întáritû şi l'a înfrumuseţatû şi făcû acolo centrulû cultului naţionalû, aşezândû în elû siciulû legii care mai nainte erá purtatû din locû în locû. Pentru a da o mai mare splendóre acestui cultû elû aduse din tóte părţile o însemnatá cantitate de materialû spre a edifica unû templu; dar acéstá lucrare a remasû pe sama fiului seû Solomonû. David puse o basá mai regulatá în administraţiunea statului numinduşi ministri şi alţi funcţionari de statû, pentru a cărui asigurare formá o armatá permanentá aprópe de 300,000. Spre a respândi şi a încuragea comerţulû între Iudei, elû făcû drumuri în tóte părţile ţerei, deschise porturi la marea Roşia şi închiá convenţiuni în astá privire cu mai mulţi regi.

La bătrâneţe Davidû avû a suferi ura poporului şi mustrarea conştiinţei pentru rápirea Bethsabeî (socioa lui Urie); nu mai puţiná durere îi produse şi revolta fiului seû Absalon. În aceste zile triste şi-a exprimatû David, în sublimi seî psalmi, sentimentele seî religiose re-

gretulă seă și credința în Ihova. Cu puține zile înainte de mórtea sa, David denumí rege pe fiulă seă Solomon.

Acestă barbată energică, plină de talente, iubitoră de sciințe și arte, nu numai că continuă cu succesă resbelele începute de părintele seă, dar încă se gîndi seriosă a trage folose din acele învingeri. Făcendă pace cu poporele vecine, Solomon aduse arhitecți din Phenicia și edifică măręutulă templu din Ierusalem, proiectată încă de Davidă, și consacrandă-lă cu mare pompă, aședă în elă sicriulă legii. Prudența sa, luxulă și splendoreă curții sale, fură admirate de totă orientulă. Regele Iudeă eră poetă. Parabolele și cãnturile sele, maximele și plãngerile sele melancolice despre vanitatea lucrurilor omeneșci, aă ajunsă pene la noi. Ultimele zile a acestă rege fură tulburate prin revolta lui Ieroboam, carea unită cu oprimerele aduse asupra poporulă, preparău o separare definitivă între Iudei, care s'a și întemplată sub fiulă seă Roboam (975).

5. Separarea semințieloru. Regatele Iuda și israel. Îdată după mórtea lui Solomon, cei mai însemnați ai poporulă se adunară și cerură de la îngumfatulă lui fiă ca să ușureze sarcinile poporulă impuse de părintele seă; dar Roboam, în locă de a li satisface justa loră cerință, îi amenință cu o tiraniă mai mare. Acésta făcu că, 10 seminții refusară de a recunósce autoritatea lui, și alegendă-și rege pe Ieroboam, înființară regatulă lui Israel cu capitala Sichem; numai doue seminții aă rēmasă credincioșe regatulă lui Iuda acărui capitală eră Ierusalemulă. Acéstă împărțire politică a Iudeiloră a provocată și o separațiune religiósă: preuții rēmanendă în regatulă lui Iuda și continuãndă-și cultulă loră în templulă din Ierusalemă, poporulă din regatulă lui Iuda întroduse un cultă străină. Prin acéstă separare, cele doue regatură devenindă ininice unulă altuia, Iudei își preparău singură ruina.

Regatulū lui Israel, acăruī regi se siliaū a mântine pentru totū dé-una acéstă separațiune, nu ni presintă de acum înainte de cătū certe interne și chiar lupte între o parte din poporū cu regiī, pēnē sub ultimulū rege Osea, cândū Salmanasar puse capūtū acestui regatū (722), ducēndū pe cea mai mare parte a locuitorilorū robī în Assyria.

Regatulū lui Iuda, condusū de căți-va regi virtuoși, durā mai multū timpū; totuși poporulū, venindū în contactū cu alte națiuni, perdū puçinū câte puçină credința în Iehova și prin urmare în forța lorū naționalē. Cu tôte admonițiunile profetilorū Isaia și Ierimia, Iudei decădeaū pe fie-care đi. Atacatū mai ântēiū de Assyrienī, în urmă de Nechao, regele Egyptului, regatulū lui Iuda fū sfărâmatū, cu 100 de anī mai târđiū de cătū celū a lui Israel, de cătră Nabuchodonosor regele Babyloniei. Templulū fū arsū, muriī Ierusalimului dērîmați și Iudei duși în *robia Babylonului* (588).

A ci se termină istoria politică a Iudeilorū. Din acestū timpū, sub diferiți stēpâni și în diferite condițiuni miserabile, ei aștēptă ultima lovitură pe carea trebuiă să li o dé Roma.

3. Civilitatea Iudeitoru. Basele fundamentale a organizării politice și religiósă a Iudeilorū eraū cuprinse în cărțile lui Moise, Iehova, D-đeu unicū și nematerialū, este regele, supremū a poporului iudeū. Cultulū religiosū erā încredințatū familiei lui Aaron din seminția lui Levi; éra sacrificiele constaū din animale, azime și parfumuri, la cari se potū adăugī ofertele ce-ī făceaū din primițiile recoltelorū și din animalele cele ântēiū născute; chiar prunciī ântēi născuți parte bărbătēscă eraū oferīți lui Iehova, trebuindū în urmă a se rescumpera cu argintū. În fie-care anū se făcea unū sacrificiū comunū pentru a espia păcatele poporului, aruncându-le marele preotū asupra unui țepū. care în urmă erā e-

liberatú pentru a le duce în pustiá. Spre a conserva unitatea politicá și a întări religiunea în poporú, se instituise serbători la cari Iudei se adunau în mare numărú ; érá la serbătórea pascelorú erau dători a merge cu toții la Ierusalem. Țiua a șeptea, *sabath*, érá consacratá lui Iehova ; în acéstá Ți se reposau nu numai Iudei, dar chiar sclavii și animalele. Acéstá lege érá observatá în totú cursulú anului alú șeptelea, numitú anulú *sabath*, în care nu érá permisú nici unui Iudeú a sémána ȇeva, nici a reclama dătoriele séle. După de 7 orí 7 aní, adecá anulú alú 50, érá anulú *jubilarú*, a-cáruia efecte erau încá și mai importante. Tóte pámên-turile înstreinate prin vindere se redau familiei ce le-a vëndutú, și ast-feliú legea religiósá serviá de fundamentú unei legi economice, restituindú, la o epocá fixá, óre-care egalitate în averi. În anulú acesta se eliberaú toți sclavii indigeni și se desființá ori-ce contractú și ori-ce potecá.

Ca în tóte statele anticității, părintele avea o putere nemárginitá asupra filorú ; elú putea vinde pe copii sei înainte de a deveni majori ; însé după șapte aní copilulú érá liberú. Căsătoria între frate și sorá, așa de comuá în Egyptú, érá interȇisá prin legile lui Moise ; barbatulú cumpará pe femea sa ; poligamia érá permisá. Succesiunea urmá în liniá dréptá : fiulú celú mai mare obțineá o parte duplá, érá restulú se împárȇiá între ce alți fií.

Sclavagiulú la Iudei érá recunoscutú de lege ; ínse ea acordá sclavului óre-care protecȇiune : dacá elú arú fi reclamatú libertatea în anulú *sabath*, putea rămáne liberú ; de asemenea deveniá liberú când arú fi fostú rá-nitú de stápanulú seú. Dar pentru străini, ca naȇiune, legea iudeá este asprá și consacrá starea de resbelú.

Egalitatea înaintea lui D-ȇeú fiindú stabilitá prin legile lui Moise, Iudei erau egalí și înaintea jústȇiei'

Părțile împincinate își alegeau câte un judecător, un alu treilea era numit. Acusatul putea apela succesiv pene la tribunalul marelui arhieru, și procedura era aranjată într'unu modu în catu oferia destule garanții împincinațiilor.

Ast-feliu sta tota civilizațiunea vieții politice a Iudeilor; inse acesta civilizațiune și acesta forția, fiindu determinată prin o lege religioasă, ea devinia chiar prin acesta neschimbabilă și ne accesibilă de progresu.

ISTORIA ASIEI ANTER OARE.

Domnirea asupra Asiei sud-vestice trecu alternativu la Assyrienii, Babyloneni, Međii și Perși. Aceste patru națiuni domnira Asia cate-doue: mai anteu Assyrienii și Babyloneni, pe urma Međii și Perșii. Fie-care pareche aparținea catra diferite seminții: prima catra cea semitică, a doua catra cea arică. Statulu Medo-Persu, supunendu pe celu Babylono-Assyrian, puse mana pe tota Asia istorică, și cadendu la rondulu seu, cadu cu elu și insemnatarea istorică a Orientulu, cedand acestu rolu Europei. Alți populi istorici a Asiei fură: Phenicienii, și populi din Asia mică: Lydienii, Phrigienii și Troienii.

I. STATULU BABYLONO-ASSYRIANU

1. Localitatea Babyloniei și a Assyriei. Regatul Babylonenu se afla în valea dintre riuurile Euphrat și Tigru, avendu forma unu triunghi, a caruia basa este la nordu în munții Tauri, era verfulu se formeza